

PEDAGOGICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ

ZÁKLADNÍ PEDAGOGICKÉ POJMY

SEMINÁŘ K ÚVODU DO PEDAGOGIKY

VYUČUJÍCÍ : Mgr. Mgr. KATEŘINA VLČKOVÁ

VYPRACOVALA MARKÉTA SEKANINOVÁ, 152591

I. SEMESTR

7.11.2004

OBSAH:

I) základní pedagogické pojmy

- edukační konstrukty, edukační realita, edukační prostředí,
- struktura pedagogiky,
- pedagogický výzkum,
- adaptace, pedagogicky adaptované prostředí,
- interakce,
- enkulturace,
- výchova nepřímá, funkcionální působení (vliv prostředí, okolí),
- heteroedukace, autoedukace,
- učení,
- činitelé výchovy, edukátor,
- cíle výchovy,
- pedagogické principy,
- formy výchovy,
- podmínky výchovy – vnější a vnitřní,
- prostředky výchovy

II) použitá literatura

Edukační konstrukty, edukační realita, edukační prostředí

Edukační konstrukty

Jsou to všechny takové teorie, modely, plány, scénáře, předpisy a jiné teoretické výtvořy, které nějakým způsobem určují nebo ovlivňují reálné edukační procesy.

Edukační realita

Je to každá taková skutečnost (prostředí, situace, proces aj.), objektivně se vyskytující v lidské společnosti, ve které probíhají nějaké edukační procesy nebo jsou vyvíjeny nebo fungují nějaké edukační konstrukty.

Edukační prostředí

Je to jakékoliv prostředí, ve kterém probíhá nějaký řízený proces učení. Má své parametry – fyzikální, ergonomické (zařízení, pomůcky ...), psychosociální.

Struktura pedagogiky

Pedagogika je věda, která řeší široký okruh problémů, proto se dělí na řadu disciplín. To jsou:

- obecná pedagogika,
- dějiny školy a pedagogiky,
- srovnávací pedagogika,
- filozofie výchovy,
- sociologie výchovy,
- pedagogická antropologie,
- ekonomie vzdělávání,
- pedagogická psychologie,
- speciální pedagogika,
- sociální pedagogika,
- pedagogika volného času,
- andragogika,
- obecná didaktika,
- oborové a předmětové didaktiky,

- technologie vzdělávání,
- pedagogická evaluace,
- pedagogická diagnostika,
- pedeutologie,
- teorie řízení školství,
- vzdělávací politika,
- pedagogická prognostika

Dále se pedagogika dělí:

- podle věku, na který se edukace zaměřuje,
- podle institucí, kde se pedagogika používá

Pedagogický výzkum

Je to vědecká činnost zaměřená na systematický popis, analýzu a objasňování edukační reality. Většinou se chápe jako empirický výzkum, ale zahrnuje i základní (teoretický) výzkum. Vyznačuje se dnes interdisciplinárním pojetím a širokým tematickým záběrem, tj. zabývá se vzdělávacími procesy v pracovní, manažerské, politické, informační, sportovní, vojenské aj. oblastech.

Adaptace, pedagogicky adaptované prostředí

Adaptace

Tento pojem obecně zahrnuje proces přizpůsobení se něčemu.

1. *V biologickém smyslu* – přizpůsobení se organismu měnícím se životním podmínkám, jehož výsledkem je přežití.
2. *V lékařském smyslu* – přizpůsobení se změnám vnitřního a vnějšího prostředí člověka, jehož výsledkem je homeostáza vnitřního prostředí.
3. *Ve vývojověpsychologickém smyslu* – přizpůsobení se jako výsledek dynamické rovnováhy mezi pasivnějšími pochody akomodace a aktivnějšími pochody asimilace toho, co člověka obklopuje.
4. *Adaptace sociální* – přizpůsobení se člověka novým sociálním podmínkám (např. adaptace při přechodu z jednoho stupně školy na druhý).

Pedagogicky adaptované prostředí

Toto prostředí působí na rozvoj jedince, o výchovném vlivu však mluvíme jen tehdy, jestliže je záměrně uzpůsobeno výchovným cílům. Nejvyššího stupně pedagogické adaptace dosáhneme v prostředí pedagogické instituce. Výchovným činitelem v tomto prostředí je jednak jeho materiální vybavení, jednak jeho sociální atmosféra.

Interakce

Je to základní proces umožňující existenci lidské společnosti. Vzájemné působení jedinců, skupin, velkých společenství na sebe navzájem, jež může mít nejrůznější formy – od pasivního přizpůsobování se interagujících subjektů až po záměrné ovlivňování a manipulování jedněch subjektů jinými subjekty. Interakce je úzce spojena s komunikací. Vzhledem k sociální povaze interakce mezi lidmi se interakce chápe v české sociální psychologii jakožto „ sociální styk “. Zdůrazňuje se při tom role sociální percepce a společné činnosti. Právě tyto složky interakce jsou významné pro objasňování interakce v edukačních prostředcích, zvláště pro interakce učitel – žák.

Enkulturační

Tento pojem zahrnuje proces, jehož prostřednictvím si jedinec v průběhu svého života osvojuje kulturu dané společnosti. Pojem je považován mnoha autory za synonymum socializace. Pro pedagogiku má význam vzhledem k tomu, že školní edukace je důležitým enkulturačním faktorem.

Výchova nepřímá, funkcionální působení (vliv prostředí, okolí)

Výchova nepřímá

- výchovný cíl klade jen vychovatel, zatímco žák sleduje jiný cíl,
- učení je řízeno tak, že se pedagog snaží o změnu nebo úpravu podmínek,
- je to působení prostřednictvím skupin, kolektivu,
- pedagog se snaží vytvářet výchovné situace, aby je žák vnímal jako přirozené a neřízené,
- pedagog ovlivňuje situaci zevně – situace nevyžaduje přímý kontakt pedagoga a žáka

Funkcionální působení

Jedná se o pedagogicky nezáměrné utváření lidí – přírodou, věcmi, lidmi, vztahy, je to střetávání člověka a světa bez pedagogických záměrů.

Heteroedukace, autoedukace

Heteroedukace

Tento pojem označuje výchovu druhým jedincem, převažuje v dětství. Měla by vytvářet vhodné předpoklady a podmínky pro autoedukaci.

Autoedukace

Je to specifická forma pedagogické aktivity. Jedinec se sám stává iniciátorem i realizátorem výchovně-vzdělávacího procesu. Častější označení je sebevýchova, není to ale přesné. Tento pojem zahrnuje sebevýchovu v užším slova smyslu a sebevzdělávání.

Učení

Je to jeden z klíčových psychologických pojmů, pro který neexistuje všeobecná přijímaná definice.

Z novějších vymezení jsou vhodné tyto dvě definice:

- 1) Učení je psychický proces, který v jednotě tělesných a duševních předpokladů je rozhodujícím faktorem v adaptaci člověka na jeho přírodní i společenské prostředí v rozvoji jeho osobnosti a ve stále zdokonalovaném zvládnání a organizaci podmínek jeho individuální a společenské existence (V.Kulič).
- 2) Učení je získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života. Naučené je opak vrozeného (J.Čap).

Učení můžeme členit podle řady hledisek např.:

- 1) Podle typu procesů a činitelů, kterých se týká (senzorické, motorické aj.).
- 2) Podle podílu vědomého záměru (záměrné, bezděčné).
- 3) Podle vnější formy a postupu (nápodobou).
- 4) Podle nositele (lidské, automatizované).
- 5) Podle míry autoregulace (spontánní autoregulace, vědomá autoregulace aj.).

Činitelé výchovy, edukátor

Činitelé výchovy

Neboli také faktory výchovy.

Patří sem:

- 1) *Pedagog* (rodič, učitel, vychovatel, mistr odborného výcviky aj.) – ten je iniciátorem výchovně-vzdělávacího procesu, je odpovědný za jeho účinnost a úspěšnost.
- 2) *Vychovávaný jedinec* (dítě, žák, student, účastník, zaměstnanec) – ten je ve středu výchovně-vzdělávacího procesu, jeho osobnost se v tomto procesu rozvíjí.
- 3) *Výchovné prostředky* – sem patří např. individuální, hromadné aj. vyučování, působení pedagogicky adaptovaného prostředí, masmédiá, práce, hra, umění, sport, skupina – kolektiv aj.

Edukátor

Tento pojem pokrývá obecně jak učitele v tomto smyslu, tak také všechny jiné profesionály realizující nějaké edukační procesy mimo školní prostředí (např. instruktoři, mistři odborné výchovy, pedagogové v nápravných zařízeních aj.).

Cíle výchovy

V nejobecnější podobě je to ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádoucích vlastností, které lze získat výchovou. Z cílů výchovy vyplývají prostředky, metody, formy atd.

Druhy cílů:

- *individuální* (usiluje o osobní rozvoj jedince, jeho prospěch a uplatnění) – *sociální* (má zajistit, aby se stal co nejprospěšnější společností),
- *obecné* (plný a mnohostranný rozvoj jedince, stimulace jeho vztahu ke společnosti, k lidem, k hodnotám atd.) – *specifické* (osvojení konkrétních vědomostí, dovedností a návyků, navození konkrétních postojů atd.),

- *materiální/informativní* (orientuje se na osvojení konkrétní učební látky) – *formální/formativní* (zaměřená na rozvoj schopností),
- *adaptační* (jedinec se uzpůsobuje stávajícím podmínkám) – *anticipační* (jedinec se připravuje pro podmínky budoucí společnosti),
- *teoretické* (jejich těžiště je v systému vědomostí) – *praktické* (jejich těžiště je v kvalitních dovednostech a návycích),
- *autonomní* (cíl si při výchově stanoví sám vychovávaný jedinec) – *heteronomní* (cíl je určován jinými činiteli, jako je stát, pedagog, rodiče aj.)

Pedagogické principy

Jsou to výchovně-vzdělávací zásady, tj. nejobecnější požadavky (normy) optimalizující výchovně-vzdělávací činnost.

Patří sem:

- princip cílevědomosti, soustavnosti, aktivity, názornosti, uvědomělosti, trvalosti, přiměřenosti, emocionálnosti, jednotnosti výchovného působení aj.

Formy výchovy

Jsou to způsoby organizace výchovy vztahující se k uspořádání prostředí, ke způsobům organizace činností vychovávaných a vychovávajících.

1. školní edukace

- vyučování,
- mimovyučovací školní aktivity,
- vliv školního prostředí

2. mimoškolní edukace

- ve společenských organizacích,
- v kulturních institucích,
- hromadnými sdělovacími prostředky

3. rodinná edukace

- veřejným míněním rodiny,
- zájmovou orientací rodiny,
- rodinnými aktivitami

4. autoedukace

- autodiagnostika a automotivace,
- autodidaxe,
- podíl na různých aktivitách

Podmínky výchovy – vnější a vnitřní

Vnější podmínky výchovy jsou sociální a přírodní okolnosti, které výchovu ovlivňují.

Vnitřní podmínky výchovy tvoří dosažená úroveň a předpoklady vychovávaných jedinců a skupin (jejich věkové, individuální a skupinové zvláštnosti).

Vnější a vnitřní podmínky výchovy se vzájemně ovlivňují a podmiňují.

Prostředky výchovy

„Nástroje“ umožňující dosažení výchovných cílů. Širší vymezení zahrnuje prostředky materiální (pomůcky, učebny...) i nemateriální povahy (zásady, metody...).

- vyučování (individuální, skupinové, hromadné aj.),
- působení pedagogicky adaptovaného prostředí,
- masmédiá,
- práce,
- hra,
- umění,
- sport,
- skupina – kolektiv,
- aj.

Použitá literatura:

JŮVA, VLADIMÍR sen., jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno : Paido, 1995. ISBN 80-85931-06-0.

PRŮCHA, JAN; WALTEROVÁ, ELIŠKA; MAREŠ, JIŘÍ *Pedagogický slovník* – 3.vyd.

Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.